

BUNTOWNICY

Kim są osoby, które mają odwagę i determinację, by zmieniać świat?

SCENARIUSZ LEKCJI



Publikacja powstała w ramach projektu „Remember the Rebel”, realizowanego przez Fundację „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego we współpracy z Autres Directions Foundation (Holandia), IoDepositato (Włochy) i Polylogos (Rumunia). Projekt dofinansowany jest ze środków Komisji Europejskiej.



Autor scenariusza
Tomasz Skonieczny

Recenzja
Uliana Ustinova
Paweł Piecyk

Korekta językowa
Joanna Rosik

Opracowanie typograficzne
Adam Kolenda

Na okładce
Fragment wystawy „Remember the Rebel”. Grafika autorstwa Mart’a Veldhuis’a.

© by Fundacja „Krzyżowa” dla Porozumienia Europejskiego 2024
Niniejsze materiały edukacyjne mogą być pobierane i drukowane w niezmienionej formie (z podaniem źródła) wyłącznie w celach edukacyjnych i niekomercyjnych.

BUNTOWNICY

KIM SĄ OSOBY, KTÓRE MAJĄ ODWAGĘ I DETERMINACJĘ, BY ZMIENIAĆ ŚWIAT?

SCENARIUSZ LEKCJI

ETAP EDUKACYJNY

szkoła ponadpodstawowa (15–19 lat)

CZAS TRWANIA

dwie godziny lekcyjne (2 × 45 min)

CEL SCENARIUSZA

Celem scenariusza jest zaproszenie uczennic i uczniów do dyskusji o fundamentach demokracji, aktualności prawa stanowionego wobec zmieniających się potrzeb społeczeństwa oraz granicach obywatelskiego nieposłuszeństwa. Pretekstem dla niej jest przedstawienie postaci „buntownika”, osoby, która ma odwagę w sposób pokojowy sprzeciwić się władzy, opowiedzieć się przeciwko przestarzałym normom kulturowym czy regulacjom prawnym. Tym wszystkim elementom życia codziennego, które możemy określić mianem *status quo*.

Scenariusz podzielony jest na trzy części. Celem pierwszej jest wypracowanie definicji terminu „buntownik”, która będzie zrozumiała i zaakceptowana przez grupę. Druga część koncentruje się na przedstawieniu konkretnych przykładów buntowników, problemów, z którymi próbowali się zmierzyć, oraz konsekwencji ich działań. Trzecia część to przestrzeń dla uczennic i uczniów, aby w praktyce przetestowali nabytą wiedzę oraz sprawdzili, czy stworzyli zrozumiałą definicję buntu oraz czy potrafią w sposób jasny opisać *status quo*, przeciwko któremu występowały znane im ruchy protestu.

CZĘŚĆ I

WPROWADZENIE

1. Przedstaw temat zajęć, ich cele oraz zaplanowane metody pracy.
2. Jako wprowadzenie zaproponuj uczniom i uczniom tematy do rozmowy:
 - ▶ Kim są buntownicy?
 - ▶ Jakie macie skojarzenia, kiedy słyszycie ten termin?
 - ▶ Czy buntownik kojarzy się wam pozytywnie?

Podsumuj wypowiedzi.

Sugestia: w zależności od grupy pewne odpowiedzi mogą silnie nawiązywać do wydarzeń z historii Polski, przede wszystkim powstań z XIX i XX wieku. Postaraj się, aby dyskusja wyszła poza historyczne skojarzenia i nie doprowadziła do powiązania rozumienia terminu z konkretnymi postaciami czy okresem. Analogie historyczne mogą być pomocne, ale nie powinny decydować o przebiegu dyskusji.

KIM JEST BUNTOWNIK? USTALENIE DEFINICJI

3. Przedstaw uczniom i uczniom poniższy tekst, który próbuje definiować, kim są buntownicy (znajduje się on również w załącznik nr 1 do niniejszych materiałów):

*Niepokorni, buntownicy postrzegają świat inaczej
niż większość ludzi.
W codzienności dostrzegają rzeczy,
których inni nie zauważają
I wcale im się to nie podoba.
Mają wizje czegoś niewyobraźnego,
innego świata.
I dla niej są gotowi przeciwstawić się przyjętym regułom,
walczyć,
czasem nawet ryzykować życiem.
Czy są szaleni? Z pewnością są.
Niebezpieczni? Niektórzy tak uważają.
Czy zawsze mają rację? Nie, nie zawsze.*

Czy są zniechęceni? Często są, zwłaszcza na początku.

Ale czasami okazuje się, że od początku mieli rację.

Wtedy stają się bohaterami.

Sugestia: powyższy tekst można podzielić na dwie części. Na początku zaprezentuj uczennicom i uczniom pierwszy akapit. Po dyskusji nad tym fragmentem, przedstaw im drugi i trzeci akapit. Ułatwi to przyswojenie tekstu i pozwoli na nadanie dyskusji dynamiki.

Następnie zaprosz uczennice i uczniów do dyskusji, czy zgadzają się z tak przedstawionym opisem. Zadaj im pytania:

- ▶ Czy buntownicy to marzyciele, którzy chcą zmieniać świat na lepsze?
- ▶ Jak można rozumieć drugi akapit tekstu?
- ▶ Czy zgadzają się z ostatnim akapitem tekstu?
- ▶ Co z buntownikami, którym się nie udało, ich marzeń nie udało się zrealizować? Czy oni też są bohaterami, czy stają się przestępcami, terrorystami?

Podsumuj wypowiedzi.

4. Kontynuując dyskusję, zadaj uczennicom i uczniom jeszcze raz pytania:

- ▶ Kim jest buntownik?
- ▶ Czym się kieruje?
- ▶ Jakie musi posiadać cechy?
- ▶ Ważne są cele czy efekty ich działań?

Podsumuj wypowiedzi.

Sugestia: dla powodzenia tego scenariusza ważne jest, aby uczennice i uczniowie mieli okazję wspólnie zastanowić się nad rozumieniem nie tylko zjawiska buntu, ale i motywów buntowników. Postaraj się dać im przestrzeń na te rozmowy.

5. Podsumowując dyskusję, zaproponuj uczennicom i uczniom następującą definicję terminu buntownik:
Buntownik to członek społeczeństwa, który aktywnie kwestionuje status quo i dąży do jego zmiany.

6. Zaprosz uczennice i uczniów do krótkiej dyskusji, czy zgadzają się z tą definicją. Jeżeli jest to potrzebne, zmień jej brzmienie. Ważne jest, abyście mieli wspólną definicję i mogli się do niej odwołać w kolejnych częściach zajęć.

Sugestia: w krótkiej rozmowie z uczennicami i uczniami upewnij się, czy rozumieją termin *status quo*, i sprawdź, czy nie krępuje ich niepewność, w jaki sposób poprawnie go wypowiedzieć.

7. Jeżeli dotąd nie wybrzmiało to w Waszych dyskusjach, zadaj uczennicom i uczniom następujące pytania:

- ▶ Czy buntownik działa sam?
- ▶ Kim są sojusznicy?
- ▶ Co nimi kieruje?
- ▶ W jaki sposób pozyskuje sojuszników?
- ▶ W którym momencie do buntownika dołącza najwięcej osób?

Podsumuj wypowiedzi, podkreślając, że bunt zaczyna się od działań wąskiej grupy, czasem jednostki, ale o jego powodzeniu decyduje to, czy spotka się z szerokim poparciem.

CZĘŚĆ II

BUNTOWNICY WYBRANE BIOGRAFIE

8. Przedstaw uczennicom i uczniom wybrane przykłady buntowników, zamieszczone na stronie <https://www.ironcurtainproject.eu/pl/events/remember-the-rebel/>

(Informacje te znajdziesz również w załączniku nr 2).

Uwaga: forma pracy jest tu dowolna. Dostosuj ją do możliwości i preferencji Twojej grupy. Polecamy przeprowadzenie mini wykładu, z elementami prezentacji i burzy mózgów. Możesz jednak uznać, że w Twojej grupie lepiej sprawdzą się inne metody pracy i na przykład zdecydujesz się na pracę z tekstem i dyskusję w mniejszych zespołach. Z punktu widzenia tego scenariusza jest to całkowicie niezależna kwestia.

Sugestia: proponujemy wykorzystać poniższe przykłady, w następującej kolejności:

1. Jerry Afriyie, który stanął na czele ruchu walczącego z rasizmem.
2. Waldemar Fydrych, który pokazał, że z reżymem komunistycznym można walczyć również śmiechem i satyrą.
3. Franca Viola, która miała odwagę sprzeciwić się okrutnemu prawu (i wielowiekowej tradycji).
4. Fanny Blankers-Koen, która pokazała, że życie zawodowe kobiet nie kończy się po urodzeniu dzieci.

W załączniku nr 3 znajdują się specjalnie przygotowane plansze, które możesz wykorzystać przy omawianiu wyżej wymienionych przykładów. Przedstawiając uczennicom i uczniom te plansze, zadaj im następujące pytania:

- ▶ Co widzicie na zdjęciu?
- ▶ O czym będzie ta historia?
- ▶ Przeciwno czemu (jakemu zjawisku) buntowała się ta osoba?

Po podsumowaniu wypowiedzi uczennic i uczniów przedstaw im historię każdego z buntowników i buntowniczek.

9. Jako podsumowanie tej części możesz zadać grupie pytanie o subiektywną ocenę przedstawionych przykładów, np. prosząc ich o deklarację, czy poparliby te konkretne osoby. Jest to okazja, aby uczennice i uczniowie mogli podzielić się swoimi wrażeniami.

CZĘŚĆ III

BUNTY, PROTESTY, STRAJKI WSPÓŁCZESNE PRZYKŁADY

10. Zadaj uczennicom i uczniom pytanie o znane im przykłady buntów, protestów, strajków z ostatnich kilku lat. Wynotuj 5 przykładów, które zostaną uznane za najważniejsze.

11. Połącz uczennice i uczniów w mniejsze, 4–6 osobowe zespoły. Każdemu z zespołów przydziel jeden z wynotowanych przykładów. Daj im 3 minuty, aby zastanowili się nad odpowiedzią na pytania:

- ▶ Czy według was był to bunt?
- ▶ Co stanowiło dla uczestników tych działań *status quo*?
- ▶ Jakie cele chcieli osiągnąć?

12. Poproś każdy z zespołów o przedstawienie swojego stanowiska.

Następnie zaproś wszystkie uczennice i uczniów do wyrażenia swojej opinii na temat przykładów omawianych przez inne zespoły.

13. Podsumuj wypowiedzi uczennic i uczniów i zaproś do wspólnej refleksji na tematy poruszane podczas warsztatów.

ZAŁĄCZNIK NR 1

*Niepokorni, buntownicy postrzegają świat inaczej
niż większość ludzi.
W codzienności dostrzegają rzeczy,
których inni nie zauważają
I wcale im się to nie podoba.
Mają wizje czegoś niewyobrażalnego,
innego świata.
I dla niej są gotowi przeciwstawić się przyjętym regułom,
walczyć,
czasem nawet ryzykować życiem.*

*Czy są szaleni? Z pewnością są.
Niebezpieczni? Niektórzy tak uważają.
Czy zawsze mają rację? Nie, nie zawsze.*

*Czy są zniechęceni? Często są, zwłaszcza na początku.
Ale czasami okazuje się, że od początku mieli rację.
Wtedy stają się bohaterami.*

(aut. Catrien Spijkerman i Emmie Kollau)

ZAŁĄCZNIK NR 2

FANNY BLANKERS KOEN

**Fanny Blankers-Koen zdobyła cztery złote medale olimpijskie, mimo że była matką.
Holandia, lata 40. XX wieku.**

Fanny Blankers-Koen była holenderską lekkoatletką, na Igrzyskach Olimpijskich w 1948 roku zdobyła cztery złote medale. Było to wyjątkowe wydarzenie, ponieważ od lat była już mężatką i miała dzieci. W jej czasach normą było, że kobiety wycofywały się z profesjonalnego sportu, gdy zaszły w ciążę. Tymczasem Blankers-Koen wznowiła treningi dwa tygodnie po porodzie. Świat był zdumiony jej postawą.

„Oczywiście po wakacjach znów będzie cerować skarpetki męża. Ponieważ dobrze wie, że w życiu są ważniejsze rzeczy niż bieg na 80 metrów przez płotki w 11,2 sekundy. Nawet ważniejsze niż cztery złote medale”.

- ▶ Holenderska gazeta „De Volkskrant” po Igrzyskach Olimpijskich w 1948 roku.

W latach 40. XX wieku świat sportu był zdominowany przez mężczyzn. Powszechnie uważano, że matki nie powinny uprawiać sportu. Było to związane z panującym w społeczeństwie przekonaniem, że kobiety powinny być gospodyniami domowymi.

Ale Fanny Blankers-Koen była uparta; nie widziała nic złego w kontynuowaniu swoich sportowych marzeń. Pokazuje nam, że możemy zmienić społeczeństwo po prostu będąc sobą. Blankers-Koen miała własne marzenia i cele, ale „po drodze” zmieniła sposób, w jaki postrzegane są kobiety. Dzięki wierności swojej pasji stała się wzorem do naśladowania dla wielu kobiet na świecie.

STATUS QUO W CZASACH FANNY BLANKERS-KOEN

- Na pierwszych Igrzyskach Olimpijskich w których udział wzięła Blankers-Koen (w 1936 r.) rywalizowało tylko 331 kobiet, obok 3632 mężczyzn.
- Kobietom zakazano udziału w maratonach i niektórych innych dyscyplinach sportowych, ponieważ, według niektórych lekarzy, wysiłek spowodowałby wypadnięcie macicy.
- W Holandii kobiety spędzały średnio od 60 do 70 godzin tygodniowo na pracach domowych.

OBECNIE

1. Od 2012 kobiety mogą rywalizować we wszystkich sportach olimpijskich.
2. Wiadomości sportowe są tworzone niemal wyłącznie przez mężczyzn (90% dziennikarzy). O czym piszą? O mężczyznach! (ponad 85% ich relacji).
3. Utrzymuje się różnica w wynagrodzeniach kobiet i mężczyzn w sporcie.
4. Norweskiej żeńskiej drużynie piłki plażowej grozi wysoka grzywna za odmowę gry w strojach bikini.
5. W USA setki gimnastyczek są wykorzystywane seksualnie przez trenerów, właścicieli i personel siłowni.

ELISABETA RIZEA

**Elisabeta Rizea dołączyła do partyzanckiej walki z reżimem komunistycznym.
Rumunia, lata 1950-1980.**

Elisabeta Rizea była rumuńską rolniczką, która w latach 50. XX wieku dołączyła do antykomunistycznego ruchu oporu. W Rumunii zorganizowany sprzeciw był niewielki, ale w górach działały małe, odizolowane grupy partyzanckie.

Jej wujek został zabity przez tajną policję. Był to jeden z powodów, dla których dołączyła do ruchu oporu. Dostarczała konspiratorom pieniądze, żywność i informacje na temat działalności władz komunistycznych.

Ludziom, którzy sprzeciwiali się reżimowi, żyło się ciężko. Stale im grożono i poważnie utrudniano im życie. Elisabeta Rizea była wielokrotnie więziona i poddawana torturom, które okaleczyły ją do końca życia. Nigdy jednak nie zdradziła swoich towarzyszy, którzy walczyli o prawa narodu rumuńskiego.

Po upadku Związku Radzieckiego i demokratycznych przemianach w Rumunii historia Rizei stała się znana szerokiej publiczności. Zmieniła ona postrzeganie kobiet, uznawanych dotąd za bierne wobec działań reżimu komunistycznego. Rizea reprezentowała te kobiety, które walczyły z uciskiem i poniosły tego konsekwencje.

STATUS QUO W CZASACH ELISABETY RIZEI

1. Od 500 tys. do 2 mln Rumunów zostało zabitych przez reżim komunistyczny.
2. W szczytowym okresie Securitate, osławiona tajna milicja w komunistycznej Rumunii, zatrudniała około 11 tys. agentów. Była to jedna z najbardziej brutalnych służb policyjnych na świecie odpowiedzialna za aresztowania, tortury i śmierć tysięcy osób.
3. Pół miliona obywateli było tajnymi informatorami, którzy szpiegowali swoich sąsiadów, kolegów i krewnych (w kraju liczącym 22 miliony mieszkańców w 1985 roku).
4. W Rumunii nie było prawie żadnej zorganizowanej opozycji. Zamiast tego wielu ludzi uciekło w góry i do lasów.

OBECNIE

1. 10 tys. osób protestuje przeciwko rządowi z powodu korupcji.
2. Tylko 16% Rumunów ufa swojemu rządowi.

JERRY AFRIYIE

**Jerry Afriyie uświadomił Holendrom, że ich świąteczna tradycja jest rasistowska.
Holandia, lata 2010.**

Jako dziecko mieszkające w Holandii Jerry Afriyie zetknął się z „Czarnym Piotrusiem” (hol. Zwarte Piet). Jest to czarnoskóry sługa Sinterklaasa – postaci podobnej do Świętego Mikołaja, która w grudniu przynosi dzieciom prezenty i słodycze. „Czarny Piotruś” był często odgrywany przez białą osobę z pomalowaną na czarno twarzą, czerwonymi ustami, złotymi kolczykami, w kolorowym kostiumie. Głupkowata postać z przesadnym akcentem, odgrywana tak, aby się z niej śmiać.

Afriyie urodził się w Ghanie i dorastał w Amsterdamie od jedenastego roku życia. Jako czarnoskóre dziecko był przezywany „Czarnym Piotrusiem” i wyśmiewany. Już jako osoba dorosła, na początku 2010 roku, Afriyie postanowił nazwać to zjawisko po imieniu: rasizm. Dziś niewiele osób odgrywa „Czarnego Piotrusia”, a większość Holendrów jest tej „tradycji” przeciwna.

Jerry Afriyie był współzałożycielem organizacji praw człowieka Nederland Wordt Beter (hol. Holandia będzie lepsza) i kampanii „Zwarte Piet is Racisme” (hol. Czarny Piotruś to rasizm) w 2011 r. oraz akcji „Kick Out Zwarte Piet” w 2014 r., celem której było wyeliminowanie rasistowskich elementów z obchodów świątecznej tradycji. Holendrzy poczuli się urażeni jego działaniami, ponieważ nie uważali się za rasistów. Jego pokojowe protesty w całym kraju spotkały się z policyjną przemocą, niesprawiedliwymi aresztowaniami, osobistymi groźbami i atakami. Jednak dzięki wytrwałości opinia społeczeństwa na temat „Czarnego Piotrusia” zaczęła się zmieniać. Holendrzy przekonali się, że ten rozpowszechniony zwyczaj jest rzeczywiście rasistowski, szkodliwy i należy go zmienić. Główne media zakazały pokazywania postaci „Czarnego Piotrusia”, podobnie jak wiele gmin, centrów handlowych i dużych firm. W wielu miejscach postać ta nie jest już czarna.

STATUS QUO W CZASACH JERRY'EGO AFRIYIE

1. Prawie każde holenderskie dziecko dorastało znając „Czarnego Piotrusia”. Od połowy listopada do 6 grudnia nie można go było uniknąć: odwiedzał szkoły, sklepy, pojawiał się na paradach ulicznych i w ogólnokrajowej telewizji, a także w prawie wszystkich reklamach zabawek i stodczy.
2. Kostium „Czarnego Piotrusia” został zainspirowany strojami czarnoskórych służących i niewolników, którzy służyli w domach bogatych Europejczyków w XVII–XIX wieku.
3. W 2014 r. 88% Holendrów nie chciało zmiany tradycji „Czarnego Piotrusia”.
4. W 2015 r. komisja ONZ ds. rasizmu stwierdziła, że Holandia musi zmienić tradycję, ponieważ jest powrotem do czasów niewolnictwa. Premier Holandii uznał, że nie ma nic przeciwko temu, jak wygląda „Czarny Piotruś” i sam przebrał się w jego kostium.

OBECNIE

1. Rząd przyznaje się do instytucjonalnego rasizmu. Tysiące ofiar wciąż czekają na odszkodowanie.
2. Arabsko brzmiące nazwisko? W takim razie masz mniejsze szanse na zaproszenie na rozmowę kwalifikacyjną.
3. Osoby ze środowisk migracyjnych mają mniejsze szanse na znalezienie mieszkania.
4. Jedna trzecia Holendrów nadal uważa, że tradycja „Czarnego Piotrusia” powinna pozostać niezmienną.
5. Król i rząd przeprosili za swoje historyczne zaangażowanie w handel niewolnikami i jego konsekwencje.

FRANCA VIOLA

17-letnia Franca Viola odmówiła „naprawczego małżeństwa” z mężczyzną, który ją porwał i zgwałcił. Włochy, lata 60. XX wieku

W wieku 15 lat pochodząca z Sycylii Franca Viola zaręczyła się z lokalnym mafiozem Filippo Melodią. Porzuciła go, gdy został aresztowany za kradzież. Filippo miał obsesję na jej punkcie, dwa lata później porwał ją, uwięził i przez osiem dni gwałcił. Na południu Włoch w latach 60. XX wieku normy społeczne, ale też zapisy we włoskim kodeksie karnym, nakazywały kobiecie poślubić mężczyznę, z którym straciła dziewictwo. Viola odmówiła.

Mając silne wsparcie rodziny, Franca Viola odmówiła poślubienia Filippo Melodii. Zamiast tego pozwała go za porwanie i gwałt. Jej rodzina musiała zapłacić cenę za swoje wsparcie: zostali poddani ostracyzmowi przez wielu mieszkańców miasta, którzy spalili ich winnicę i stodołę. Postawa Violi wywołała ogólnokrajową dyskusję na temat przemocy na tle seksualnym, a wytoczony gwałcicielowi proces stał się tematem codziennych dyskusji; w sprawę zaangażował się nawet parlament. Melodia został skazany na dziesięć lat więzienia. Viola stała się symbolem przełomu i emancypacji kobiet w powojennych Włoszech.

STATUS QUO W CZASACH FRANKI VIOLI

1. Włoski kodeks karny przewidywał możliwość umorzenia przestępstwa, jeśli gwałciciel poślubił swoją ofiarę. Zgodnie z artykułem 544 gwałt był „przestępstwem przeciwko obyczajności”, a nie przestępstwem popełnionym na osobie. Prawo to sformalizowało zatem ideę tak zwanego małżeństwa naprawczego.
2. Inny przepis (art. 587) stanowił, że morderca mógł uzyskać obniżenie kary za „zabójstwo honorowe”, czyli morderstwo popełnione w celu ochrony godności rodziny. Zabójstwa honorowe często były popełniane na kobietach lub dziewczętach przez męskich członków rodziny, ze względu na przekonanie, że ofiara przyniosła hańbę lub wstyd nazwisku rodziny.
3. Dopiero w 1996 roku przemoc seksualna została uznana we Włoszech za przestępstwo przeciwko osobie, a nie za przestępstwo „przeciwko obyczajności”.

OBECNIE

1. We Włoszech co trzy dni zabijana jest kobieta.
2. 31,5% włoskich kobiet w ciągu swojego życia doświadcza przemocy fizycznej lub seksualnej. Sprawcy to przede wszystkim partnerzy, byli partnerzy, przyjaciele lub rodzina.
3. 62,7% gwałtów we Włoszech popełnianych jest przez partnera ofiary.
4. Co godzinę pięć kobiet na świecie zostaje zabitych przez członka swojej rodziny.

JÁN KUCIAK

Dziennikarz Ján Kuciak badał sprawę korupcji w słowackiej polityce, przez co został zamordowany. Słowacja, druga dekada XXI wieku.

Ján Kuciak był młodym słowackim dziennikarzem, który zajmował się sprawą oszustw podatkowych i korupcji. „Po prostu wykonywał swoją pracę”. Ale na Słowacji był to akt buntu, ponieważ dziennikarze są często zastraszani. Jego poszukiwania koncentrowały się na zaangażowaniu włoskiej mafii w słowacką politykę. Mafia była rzekomo w kontakcie z doradcą premiera Słowacji. Kuciak ujawnił oszustwa podatkowe partii politycznych i potężnego biznesmena. 21 lutego 2018 r. Ján Kuciak i jego narzeczona Martina Kusnirova zostali zastrzeleni w swoim mieszkaniu w Bratysławie. Setki tysięcy Słowaków wyszło na ulice, domagając się zmian.

Śmierć Jána i jego narzeczonej była wstrząsem dla Słowaków. Wywołała masowe protesty w głównych słowackich miastach, największe od czasu obalenia komunizmu w 1989 r. Ludzie zdali sobie sprawę, że transformacja ustrojowa nie została jeszcze zakończona i domagali się demokratycznych przemian. Presja opinii publicznej zmusiła premiera Fico do ustąpienia ze stanowiska.

STATUS QUO W CZASACH JÁNA KUCIÁKA

1. Słowacja zmagąa się z korupcją po upadku komunizmu w 1989 r. i rozpadzie Czechosłowacji cztery lata później. Do 2018 r. Słowacja była jednym z najbardziej skorumpowanych krajów w Unii Europejskiej. Andrej Kiska, ówczesny prezydent kraju, nazwał Słowację „państwem mafijnym”.
2. W 2019 r. 72% obywateli Słowacji stwierdziło, że nie ufa systemowi prawnemu tego kraju.
3. Międzynarodowi obserwatorzy od lat ostrzegają o malejącej wolności prasy w Europie Środkowej.
4. Niezależność głównych mediów na Słowacji jest podważana. Niewielka grupa oligarchów jest właścicielem kilku głównych mediów, podczas gdy publiczne media pozostają podatne na wpływy polityczne.

KONSEKWENCJE

1. Wielu ministrów, członków parlamentu, funkcjonariuszy policji, a nawet premier Robert Fico podało się do dymisji w konsekwencji morderstwa Jána Kuciaka.
2. Droga do wymierzenia sprawiedliwości była powolna. Po pięciu latach od podwójnego morderstwa zabójca i jego pomocnik znaleźli się w więzieniu, odsiadując wysokie wyroki. Ale domniemany zleceniodawca, Marian Kocner, został dwukrotnie uniewinniony od zarzutów udziału w morderstwie. Jego współnik otrzymał jednak wyrok 25 lat więzienia.

OBECNIE

1. Zabójstwa dziennikarzy na całym świecie gwałtownie wzrosły, w 2022 r. zamordowano co najmniej 67 dziennikarzy.
2. Nie ustają nagonki na dziennikarzy ze strony polityków. Ponad dwie trzecie słowackich dziennikarzy otrzymuje pogróżki.
3. Słowacki urzędnik zajmujący się zwalczaniem korupcji został aresztowany z powodu korupcji.
4. Szefa słowackiego banku centralnego skazano za przyjmowanie łapówek.

WALDEMAR FYDRYCH

**Waldemar Fydrych walczył z komunizmem za pomocą wyobraźni i absurdu.
Polska, lata 80. XX wieku.**

Waldemar Fydrych to polski artysta, który organizował pokojowe protesty przeciwko reżimowi komunistycznemu, swój ruch nazwał Pomarańczową Alternatywą. Używał sztuki, humoru i groteski jako podstawowych narzędzi walki z komunistyczną władzą. Zgodnie z ideologią komunistyczną, wszystkie zasoby powinny być równo rozdzielone między wszystkich obywateli. W rzeczywistości jednak Polska cierpiała na duże niedobory podstawowych towarów. Podczas demonstracji Fydrych rozdawał produkty, których nie można było kupić w sklepie, takie jak papier toaletowy i podpaski higieniczne. W ten sposób pokazywał, do jakich absurdów doprowadziła władza komunistyczna.

Reżim, który sam siebie traktował bardzo poważnie, nie potrafił reagować, kiedy ktoś wyśmiewał absurd życia w kraju komunistycznym. Waldemar Fydrych uczynił więc ze śmiechu broń przeciwko reżimowi. Kiedy antyrządowe hasła polityczne były zamalowywane przez milicjantów, Fydrych i jego współpracownicy zaczęli malować na murach krasnoludki. Wkrótce krasnale zaczęły pojawiać się wszędzie we Wrocławiu, a później także w innych miastach. Pomarańczowa Alternatywa zaczęła organizować protesty, w których brały udział tysiące ludzi przebranych za krasnoludki. Sam ich wygląd sprawiał, że milicjanci, którzy przeprowadzali aresztowania, wyglądali śmiesznie i niezręcznie.

STATUS QUO W CZASACH WALDEMARA FYDRYCHA

1. Od 1945 do 1989 roku Polską rządził reżim komunistyczny.
2. Nie było wolności słowa i informacji. Reżim decydował o tym, jakie książki można czytać, jakiej muzyki słuchać i co pisać w gazetach.
3. Aby osiągnąć pewne cele, takie jak przyjęcie na uniwersytet, ludzie musieli udowodnić swoją lojalność wobec partii komunistycznej
4. Komunizm promował równość, ale w rzeczywistości istniała elita z ogromnymi przywilejami.

OBECNIE

1. Polski artysta skazany za proaborcyjny obraz
2. Policja konfiskuje dzieła sztuki „obrażające uczucia religijne”
3. Amnesty International o Polsce za rządów Zjednoczonej Prawicy: prawo do pokojowych protestów jest dławione.

CARMEN GHEORGHE

Carmen Gheorghe odrzuciła tradycyjną rolę gospodyni domowej, pomaga romskim dziewczętom i kobietom zmieniać ich przyszłość.

Rumunia, obecnie.

Carmen Gheorghe jest Romką mieszkającą w Rumunii. W czasach, gdy dorastała, romskie kobiety zmuszone były do bycia gospodyniami domowymi i matkami. Nauczyciele Carmen nie mieli żadnych oczekiwań wobec swoich romskich uczniów, więc dziewczyna została wysłana do szkoły krawiectwa. Wiedziała, że najsilniejszymi osobami w jej rodzinie były kobiety, dlatego Gheorghe postanowiła sprzeciwić się oczekiwaniom swojej społeczności. Pracowała w sklepach krawieckich i jednocześnie uczęszczała na zajęcia wieczorowe, aby ukończyć szkołę średnią, a następnie poszła na uniwersytet. Studiowała takie przedmioty jak historia Romów i gender, uzyskała doktorat z nauk politycznych. Obecnie pomaga romskim dziewczętom i kobietom zmieniać ich przyszłość.

Carmen Gheorghe zaczęła pracować i miała okazję wyjechać do Stanów Zjednoczonych. Wróciła jednak do swojej wioski Mizil, gdzie założyła stowarzyszenie E-Romnja, pierwszą w Rumunii romską organizację feministyczną. Gheorghe umożliwia romskim kobietom samodzielne decydowanie o takich kwestiach jak tożsamość płciowa, prawa kobiet (aborcja, równouprawnienie), mieszkalnictwo i rozwój lokalnej infrastruktury. Ma nadzieję, że współczesne romskie kobiety, które uczy o ich prawach i możliwościach, zainspirują również przyszłe pokolenia.

STATUS QUO W CZASACH CARMEN GHEORGHE

1. Romskie kobiety doświadczały licznych form dyskryminacji: od narzucania im tradycyjnej roli w rodzinie i społeczności po częste rasistowskie i seksistowskie ataki.
2. Romskim kobietom systematycznie ograniczano dostęp do pracy, opieki zdrowotnej, reprezentacji politycznej i publicznej.

OBECNIE

1. Śmiertelność wśród ciężarnych kobiet romskich jest 15 razy wyższa niż w przypadku innych kobiet w kraju.
2. Według Banku Światowego 70% Romów w Rumunii żyje w ubóstwie.
3. Prawie 30% romskich kobiet w wieku powyżej 16 lat nigdy nie chodziło do szkoły, podczas gdy wśród mężczyzn odsetek ten wynosi 19%.

MELINA MERCOURI

Melina Mercouri, gwiazda filmowa, która zaryzykowała wszystko, by walczyć z grecką dyktaturą wojskową. Grecja, lata 60. XX wieku.

Melina Mercouri była znaną aktorką, która występowała na Broadwayu, gdy 21 kwietnia 1967 r. w jej rodzinnym kraju, Grecji, doszło do zamachu stanu. Grupa wojskowych obaliła rząd, wprowadzając prawi-cową dyktaturę. Przeciwnicy polityczni byli więzieni, torturowani lub wysyłani na wyspy więzienne. Mer-couri natychmiast przyłączyła się do walki z dyktaturą. Wykorzystała swoją sławę na całym świecie, aby informować opinię publiczną o tym, co dzieje się w Grecji. Prowadziła kampanię mającą doprowadzić do międzynarodowej izolacji przywódców dyktatury i ich upadku. Angażując się, ryzykowała życie i karierę.

Melina Mercouri była jedną z najostrzejszych i najbardziej rozpoznawalnych krytyczek greckiej junty. Reżim skonfiskował jej majątek i pozbawił greckiego obywatelstwa. Wiele razy była atakowana fizycznie, a nawet próbowano ją zamordować. Kontynuowała jednak walkę: krytykowała reżim podczas przemówień publicz-nych, w wywiadach, nagraniach, organizowała marsze, koncerty i strajki głodowe. Po upadku reżimu w 1976 r. wróciła do Grecji, założyła socjalistyczną partię Pasok, a kilka lat później została pierwszą ministrami kultury.

STATUS QUO W CZASACH MELINY MERCOURI

1. Ludzie o lewicowych sympatiach byli prześladowani przez reżim. Niektórych zabijano, innych wysyłano na wyspy więzienne.
2. Wolność prasy była ograniczona.
3. Grecy komuniści zostali pozbawieni obywatelstwa.

OBECNIE

1. Wolność mediów w Grecji jest oceniana jako najbardziej zagrożona spośród wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej.
2. Sąd uznał skrajnie prawicową partię Złoty Świt za organizację przestępczą.
3. Partia ta ponownie znalazła się w parlamencie.

ILDIKÓ JUHÁSZ

Ildikó Juhász organizowała tajne spotkania dla społeczności lesbijek i gejów, i pozwalała im być sobą. Węgry, lata 80. XX wieku.

W komunistycznych Węgrzech homoseksualność nie była akceptowana, zakazywano też wszystkich informacji o niej. Ildikó Juhász stała się liderką lesbijek, ponieważ założyła miejsce, w którym przedstawiciele społeczności LGBTQ+ mogli być sobą. Juhász była kierowniczką kina Ipoly w Budapeszcie. Kino było własnością państwa, a komunistyczna cenzura decydowała o tym, jakie filmy można było tam oglądać. Pomimo ścisłej kontroli państwa, Juhász organizowała tajne imprezy, występy i pokazy dla społeczności LGBTQ+ w kinowym barze.

Imprezy organizowane przez Ildikó Juhász nie mogły być nagłaśniane. Wszystko musiało odbywać się w ukryciu ze względu na ryzyko milicyjnych nalotów, choć nie zdarzało się to często. Władze i tak uważnie obserwowały osoby podejrzewane o przynależność do społeczności LGBTQ+. Milicja szpiegowała jej członków i członkinie, prowadziła ich akta. Na Węgrzech było bardzo niewiele bezpiecznych miejsc dla osób homoseksualnych, nie było miejsc przeznaczonych wyłącznie dla lesbijek. Kino Ipoly było pierwszym i przez długi czas jedynym miejscem, które organizowało spotkania tylko dla lesbijek. Juhász odegrała kluczową rolę w budowaniu społeczności lesbijek na Węgrzech.

STATUS QUO W CZASACH ILDIKÓ JUHÁSZ

1. W państwach komunistycznych osoby LGBTQ+ nie mogły uczestniczyć w życiu publicznym. Musiały ukrywać swoją orientację seksualną i spotykały się z dyskryminacją i represjami.
2. W komunistycznych Węgrzech kontakty seksualne osób tej samej płci zostały zdekryminalizowane w 1962 r.
3. Jednak miejsca, w których gromadziły się osoby homoseksualne, nadal były często kontrolowane przez milicję. Odwiedzający musieli okazać dowód tożsamości i byli prześladowani przez tajne służby. Osoby homoseksualne mogły stracić pracę, jeśli zostały wyoutowane.

OBECNIE

1. Nowe prawo zakazuje mówienia o homoseksualności lub płci w szkołach, aby „chronić dzieci”.
2. Po Polsce Węgry również wprowadziły „strefy wolne od LGBT”.
3. Podczas Budapeszt Pride przedstawiciele rządzącej partii Jobbik wywiesili transparent z hasłem: „Parlament odrzuca wszelkich zбочeńców”.

Teksty biogramów i kwerenda: Catrien Spijkerman i Emmie Kollau, we współpracy ze studentami z Radboud University Honours Programme (Holandia).

Tłumaczenie na język polski i korekta: Tomasz Skonieczny i Beata Nawrotkiewicz

Biogramy dostępne również na stronie <https://www.ironcurtainproject.eu/pl/events/remember-the-rebel/>

ZAŁĄCZNIK NR 3

Załącznik dostępny jest do pobrania ze strony www.krzyzowa.pl jako osobny plik pdf.